

O'ZBEKISTONDA KO'RSATILAYOTGAN TRANSPORT XIZMATLARI TAHLILI

Zeripboyeva Latofat

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti Turizm talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17946983>

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada O'zbekiston Respublikasida ko'rsatilayotgan transport xizmatlarining hozirgi holati, ularning iqtisodiyotdagi o'ri, xizmat turlarining rivojlanish dinamikasi, sohada olib borilayotgan islohotlar, mavjud muammolar va istiqboldagi rivojlanish yo'nalishlari chuqur tahlil qilingan. Transport tizimi mamlakat infratuzilmasining eng muhim qismlaridan biri bo'lib, yo'lovchi tashish, yuk tashish, xalqaro tranzit yo'laklaridan samarali foydalanish kabi jarayonlarni o'z ichiga oladi. So'nggi yillarda O'zbekistonda avtomobil transporti, temir yo'l transporti, havo transporti va shahar ichki transportida modernizatsiya ishlari, raqamlashtirish jarayonlari va ekotizimni yaxshilash bo'yicha islohotlar faol amalga oshirilmoqda. Tadqiqot davomida statistik ma'lumotlar, hukumat qarorlari, xalqaro tashkilotlar hisobotlari va ilmiy adabiyotlar asosida kompleks tahlil olib borildi. Tahlil natijalari transport xizmatlari sifatini oshirish uchun amaliy takliflar ishlab chiqishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: transport xizmatlari, logistika, avtomobil transporti, temir yo'l transporti, havo transporti, shahar transporti, infratuzilma, modernizatsiya, raqamlashtirish, tranzit, transport siyosati.

Transport tizimi har qanday davlatning iqtisodiy-ijtimoiy hayotida markaziy o'rin tutadi. Mamlakat hududida aholining harakatlanishi, yuklarning yetkazilishi, tashqi savdo aloqalarining rivojlanishi, turizm hajmining ortishi, sanoat va qishloq xo'jaligi tarmoqlarining uzluksiz ishlashi — bularning barchasi transport xizmatlarining qay darajada rivojlanganligiga bevosita bog'liqdir. O'zbekistonning geografik jihatdan Markaziy Osiyo mintaqasining markazida joylashgani esa transport-kommunikatsiya tizimiga strategik ahamiyat beradi. Chunki mamlakat Sharq va G'arb,

Shimol va Janub o'rtasida o'ziga xos ko'prik vazifasini bajaradi. Mustaqillikning dastlabki yillaridan boshlab transport tizimini isloh qilish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib kelmoqda. Bunda nafaqat mavjud yo'llar va transport vositalarini ta'mirlash, balki butun tizimni boshidan qurish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, global transport tizimlariga integratsiyalashish va iqtisodiyot ehtiyojlariga moslashgan kompleks transport siyosatini shakllantirish vazifalari qo'yilgan. O'zbekiston iqtisodiyotining yillik o'sish sur'atlari, aholi sonining ortishi, shaharlararo migratsiya va ishchi kuchi

harakatining kuchayishi transport xizmatlariga bo'lgan talabni yanada oshirmoqda. Transport xizmatlarining o'ri, ayniqsa, oxirgi yillarda qabul qilingan davlat dasturlarida yaqqol ko'rinadi. So'nggi besh yil ichida avtomobil yo'llarini rekonstruksiya qilish, yangi metro liniyalari qurish, tezyurar poyezdlar harakatini kengaytirish, xalqaro aeroportlarni modernizatsiya qilish, elektrobuslar xarid qilish kabi yirik loyihalar amalga oshirildi. Bunday islohotlar transport tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish, aholiga qulaylik yaratish va mamlakat tranzit salohiyatini oshirishga qaratilgan.

Transport xizmatlarining rivojlanishi iqtisodiy barqarorlikka ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Masalan, yuk tashish tizimidagi samaradorlik eksport-import operatsiyalarining narxi va tezligiga, logistika xarajatlarining kamayishiga hamda tadbirkorlik muhitining yaxshilanishiga xizmat qiladi. Yo'lovchi tashish tizimining yaxshilanishi esa aholi uchun vaqt tejalishi, xavfsizlikning ortishi, ichki migratsiya jarayonlarining yengillashuvi va shahar infratuzilmasining yaxshilanishiga olib keladi. Shu bilan birga, transport tizimi oldida hali bir qator dolzarb vazifalar turibdi. Ayrim hududlarda yo'llarning sifati past, avtobus parkining eskirganligi kuzatiladi, tirbandliklar ortib bormoqda, shahar ichki transportidagi yuklama yuqori qolmoqda, ekologik talablarga javob beradigan transport vositalari hali yetarli emas. Raqamlashtirish jarayonlari bo'lsa, barcha transport turlarini to'liq qamrab olgani yo'q — bu esa tizimli boshqaruvni sekinlashtiradi.

-Kirish bo'limida transport tizimi ahamiyati,

-O'zbekiston transport xizmatlarining hozirgi iqtisodiy va ijtimoiy kontekstdagi o'ri,

-Amalga oshirilgan islohotlar, mavjud muammolar va ularning tahlilini amalga oshirish zaruriyati bilan bog'liq ilmiy asoslar ko'rib chiqildi.

- Ushbu tadqiqotning dolzarbligi nafaqat amaliyotdagi muammolar bilan, balki ilmiy yondashuv orqali transport tizimini takomillashtirishga qaratilgan ilmiy takliflar ehtiyoji bilan ham belgilanadi.

Adabiyotlar tahlili

Transport tizimi bo'yicha olib borilgan ilmiy izlanishlar va rasmiy manbalar tahlili, O'zbekiston transport xizmatlari rivojlanishini har tomonlama yoritish imkonini beradi. Adabiyotlar transportning iqtisodiy, ijtimoiy, texnologik va infratuzilmaviy jihatlarini chuqur o'rganadi. Ularni tahlil qilish orqali mavjud holatni keng miqyosda tushunish, ilmiy asoslangan xulosalar chiqarish va takliflar ishlab chiqish mumkin. Birinchi navbatda, O'zbekiston Respublikasi

Transport vazirligi tomonidan har yili e'lon qilinadigan rasmiy statistika hisobotlari muhim axborot manbai hisoblanadi. Ushbu hisobotlarda avtomobil, temir yo'l, havo va metro transporti bo'yicha yo'lovchi hamda yuk tashish hajmlari, transport infratuzilmasi uzunligi, texnik holati, parklardagi transport vositalarining yangilanish darajasi va xizmat sifatining yaxshilanishiga oid ma'lumotlar keltirilgan. Bu hisobotlar transport tizimi rivojlanishining real ko'rsatkichlarini o'rganish imkonini beradi. Shuningdek, Jahon banki, Osiyo taraqqiyot banki, Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki tomonidan e'lon qilingan xalqaro tahliliy hisobotlar O'zbekiston transport sektorini global nuqtayi nazardan baholaydi. Masalan, Jahon bankining "Logistics Performance Index (LPI)" reytingi logistika samaradorligi, chegara o'tish tizimi, transport infratuzilmalarining raqobatbardoshligi va yuk tashishning tezkorligi bo'yicha mamlakatlar ko'rsatkichlarini o'lchaydi. Unga ko'ra, O'zbekiston logistika rivojlanishida o'rta pozitsiyani egallab, so'nggi yillarda sezilarli ijobiy siljishlarga erishgan. Osiyo taraqqiyot banki hisobotlarida O'zbekiston transport tarmoqlarini modernizatsiya qilish bo'yicha amalga oshirilayotgan yirik loyihalar, temir yo'l transporti samaradorligi, avtomobil yo'llarining holati va ekologik talablarga mos transport vositalarini joriy etish jarayonlari tahlil qilingan. Xususan, ADB tomonidan moliyalashtirilayotgan "Toshkent-Andijon avtomobil yo'li"ni rekonstruksiya qilish loyihasi transport xizmatlarini sifat jihatdan oshirishga qaratilgan muhim tashabbus sifatida ko'rsatiladi. Ilmiy maqolalar va o'quv adabiyotlarida esa O'zbekistonning transport siyosati, transport xizmatlarini boshqarish tizimi, yo'lovchi tashishdagi muammolar, tirbandliklar, ekologik xavfsizlik, shahar transportining rivojlanish strategiyalari keng yoritilgan. O'zbekiston Prezidentining transport tizimini isloh qilishga oid farmon va qarorlari ham adabiyot tahlilining asosiy qismini tashkil etadi. Ularda temir yo'l transportini modernizatsiya qilish, havo transporti bozorini liberallashtirish, shahar transportlarini ekologik standartlarga moslashtirish, raqamli transport monitoring tizimini joriy etish kabi ustuvor yo'nalishlar belgilab berilgan. Bunday strategik hujjatlar transport tizimi rivojlanishini ilmiy asoslangan rejaga soladi.

Xorijiy adabiyotlarda, xususan Rossiya, Xitoy va Yevropa Ittifoqi mamlakatlari tadqiqotlarida transport sohalarining innovatsion rivoji, multimodal transport tizimi, aqlli transport infratuzilmalari (Intelligent Transport System - ITS), ekologik transport siyosati kabi zamonaviy tamoyillar tahlil qilingan. Ushbu manbalar O'zbekiston transport sektorini modernizatsiya qilishda qo'llash mumkin bo'lgan ilg'or tajribalar to'plamini beradi.

Natijalar

-O'zbekistonda transport xizmatlari bozorini ilmiy nuqtai nazardan o'rganish bo'yicha turli mahalliy va xorijiy manbalarda iqtisodiy islohotlar,

-Infratuzilma modernizatsiyasi, raqamlashtirish jarayonlari hamda logistika tizimining rivojlanishiga oid tadqiqotlar uchraydi.

- Mazkur adabiyotlar tahlili transport tizimining hozirgi holati, rivojlanish tendensiyalari, mavjud muammolar va ilmiy jihatdan asoslangan takliflarni umumlashtirishga xizmat qiladi.

Avvalo, O'zbekiston transport siyosatini o'rgangan iqtisodchi mutaxassislar takidlaydiki, so'nggi yillarda transport tizimini modernizatsiya qilish strategiyasi davlatning ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylangan. Bu jarayonda avtomobil yo'llarini kengaytirish, temir yo'l infratuzilmasini yangilash, aviatsiya parkini modernizatsiya qilish va jamoat transportini optimallashtirish bo'yicha qator davlat dasturlari amalga oshirilgan. Shu bilan birga, ilmiy manbalarda bozorda xususiy sektorning ulushi oshayotgani, transport xizmatlarining iqtisodiy samaradorligi va raqobatbardoshligi kuchayib borayotgani qayd etiladi. Transport xizmatlari bozorini tahlil qilgan ilmiy maqolalarda avtomobil transportining yetakchi o'rinda turishi alohida ta'kidlanadi. Mamlakat ichki yuk tashishlarining aksariyati avtomobil transporti orqali bajariladi. Adabiyotlarda bu holatning sabablari sifatida avtomobil transportining moslashuvchanligi, manzildan manzilgacha yetkazib berish imkoniyati va kichik bizneslarda ko'proq foydalanilishi keltiriladi. Shu bilan birga, ba'zi tadqiqotchilar tirbandliklar, ekologik yuklama va infratuzilma cheklovlarini bu segmentning asosiy muammolari sifatida qayd etadi. Temir yo'l transportiga bag'ishlangan ilmiy ishlarda mamlakat geografik joylashuvining tranzit salohiyatiga katta ta'sir ko'rsatishi takroran ta'kidlanadi. Temir yo'l orqali Markaziy Osiyo mamlakatlari, Xitoy, Rossiya,

Afg'oniston va Yevropa yo'nalishlariga chiqish imkoniyatlari mavjud bo'lib, bu tarmoqning logistika tizimidagi o'rni juda muhim. Adabiyotlarda temir yo'l texnik bazasi bosqichma-bosqich modernizatsiya qilinayotgani, yuk tashish tezligi oshgani va yangi logistika markazlari tashkil etilayotgani qayd etiladi. Ayniqsa, multimodal tashishlar konsepsiyasi keng muhokama qilingan bo'lib, u orqali yuklarni temir yo'l, avtomobil va havo transporti kombinatsiyasida yetkazish imkoniyatlari o'sayotgani ta'kidlanadi. Shahar jamoat transporti xizmatlariga bag'ishlangan tadqiqotlar esa aholining transportdan foydalanish darajasi, tarif tizimi, ekologik transportga o'tish va avtobus parklarining yangilanishiga qaratilgan. Adabiyotlarda Toshkent shahri misolida jamoat

transporti tarmog'ini optimallashtirish, yangi yo'nalishlar ochish va elektron to'lov tizimlarini joriy etish bo'yicha amalga oshirilgan islohotlar batafsil o'rganilgan. Ayrim tadqiqotchilar transportdagi raqamli xizmatlarning ahamiyatiga to'xtalib, mobil ilovalar, GPS kuzatuvi, transport oqimini boshqarish tizimlari samaradorlikni oshirayotganini ta'kidlaydi. Bundan tashqari, xalqaro manbalarda O'zbekistonning transport-logistika sohasidagi integratsiya jarayonlari, xususan, Lapis-Lazuli, "Sharq-G'arb" va Trans-Kaspiy yo'laklaridagi ishtiroki masalalari keng yoritilgan. Ushbu adabiyotlar mamlakatning mintaqaviy tranzit markaziga aylanish salohiyatini ilmiy asosda

ko'rsatib beradi. Shuningdek, transport-logistika klasterlarini yaratish, yuk aylanishini optimallashtirish va eksport-import jarayonlarini tezlashtirish bo'yicha ilmiy takliflar ham mavjud. Umuman olganda, adabiyotlarning ko'plab qismida O'zbekistonda transport xizmatlari bozorining rivojlanish sur'atlari yuqori baholanadi, biroq tizimning ayrim kamchiliklari — infratuzilma yetishmasligi, tariflar muvofiqlashuvi, ekologik yuklamaning oshishi, transport vositalarining eskirishi kabi muammolar ham ilmiy asosda tahlil qilingan. Bu tadqiqotlar mamlakat transport xizmatlari tarmog'ini yanada samarali rivojlantirish uchun nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Muhokama

O'zbekiston transport tizimi bo'yicha olingan natijalar asosida muhokama olib borilganda, bir qator ijobiy tomonlar va mavjud muammolar aniq ko'zga tashlanadi. Transport xizmatlarining samaradorligi va sifati iqtisodiy rivojlanish, aholi hayoti va hududlararo integratsiya jarayonlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, transport tizimini tahlil qilish va uni modernizatsiya qilish nafaqat amaliy, balki strategik ahamiyatga ega. Birinchidan, avtomobil transporti bo'yicha natijalarni muhokama qilganda, uning mamlakat ichki yo'lovchi va yuk tashish bozoridagi yetakchi o'rini yaqqol namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, hududlar kesimida xizmatlar sifatining notekisligi seziladi. Shaharlarda tirbandliklar va yo'llar sifati bilan bog'liq muammolar transportning samaradorligini pasaytiradi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, avtomobil transporti tarmog'ini modernizatsiya qilish va yangi ekologik transport vositalarini joriy etish zarurati mavjud. Bunday islohotlar yo'lovchilarga qulaylik yaratib, transport xizmatlaridan foydalanish darajasini oshiradi va shahar infratuzilmasining yaxshilanishiga xizmat qiladi. Ikkinchidan, temir yo'l transporti bo'yicha muhokama shuni ko'rsatadiki, temir yo'l tizimining modernizatsiya qilinishi yuk tashish tezligini oshirish, logistika xarajatlarini kamaytirish va multimodal transport imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat

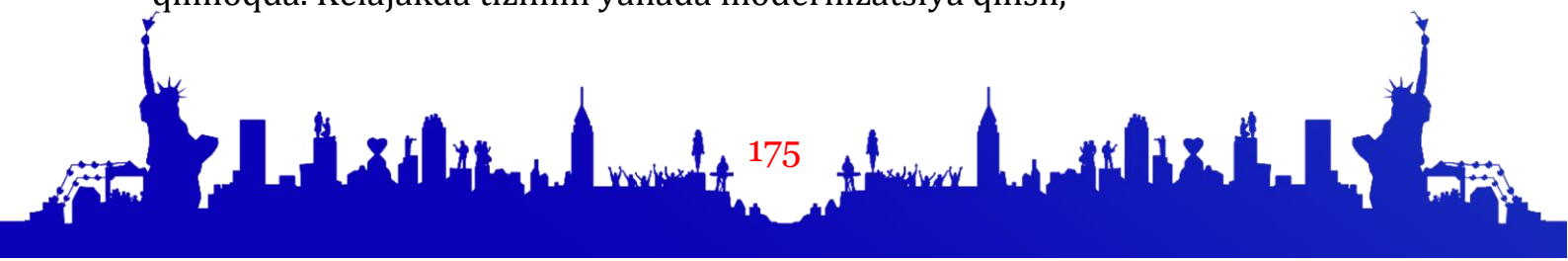

qilmoqda. Shu bilan birga, ayrim yo'nalishlarda relslarning eskirganligi va eski vagonlarning ishlatilishi xizmat sifatini pasaytiradi. Muhokamada ta'kidlanadiki, yangi logistika markazlarini tashkil etish, transport monitoring tizimlarini joriy etish va yuk tashishni avtomatlashtirish tizimi samaradorlikni sezilarli darajada oshiradi. Uchinchidan, havo transporti sohasidagi muhokama transport xizmatlarining xalqaro miqyosda raqobatbardoshligini oshirish, turizm va biznes tashriflarini rag'batlantirish, shuningdek, aholi uchun tezkor va qulay qatnovlarni ta'minlash bo'yicha natijalarga olib keladi. Ammo xizmat narxi va ba'zi hududlarda aviatsiya xizmatlarining cheklanganligi kabi muammolar ham mavjud. To'rtinchidan, shahar ichki transporti bo'yicha olib borilgan muhokama elektron to'lov tizimlari, GPS monitoringi va transport oqimini boshqarish tizimlarining ijobiy ta'sirini ko'rsatadi. Shu bilan birga, viloyatlar va kichik shaharlarda bu tizimlarning yetarli darajada joriy qilinmagani xizmat sifatini kamaytiradi

Xulosa

O'zbekiston transport xizmatlari tizimini tahlil qilish natijalari shuni ko'rsatadiki, so'nggi yillarda sohada sezilarli o'sish va modernizatsiya kuzatilmoqda. Avtomobil transporti ichki yo'lovchi va yuk tashish bozorida yetakchi o'rinni egallab, hududlararo qatnov va shahar transporti sifatini oshirishga xizmat qilmoqda. Temir yo'l transporti esa multimodal tashish imkoniyatlarini kengaytirish, yuk yetkazib berish tezligini oshirish va logistika xarajatlarini kamaytirishda muhim rol o'ynamoqda. Havo transporti xalqaro qatnovlarni kengaytirib, turizm va biznes tashriflarini rag'batlantirmoqda. Shahar ichki transportida raqamlashtirish, elektron to'lov tizimlari va transport oqimini boshqarish tizimlari xizmat sifatini yaxshilamoqda, biroq viloyatlar va kichik shaharlarda bu tizimlar yetarli darajada joriy qilinmagan. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, transport xizmatlarining samaradorligini oshirish va iqtisodiy foydasini maksimal darajaga chiqarish uchun bir qator chora-tadbirlar zarur. Ular quyidagilardan iborat: transport infratuzilmasini modernizatsiya qilish, ekologik toza transport vositalarini joriy etish, raqamlashtirish tizimini kengaytirish, hududlar o'rtasidagi transport tengsizligini kamaytirish, multimodal tashishlarni rivojlantirish va xalqaro tranzit imkoniyatlarini oshirish. Shunday qilib, O'zbekiston transport tizimi strategik ahamiyatga ega bo'lib, amalga oshirilayotgan islohotlar va investitsiyalar xizmatlar sifatini oshirish, logistika samaradorligini kuchaytirish va aholi hayotini qulaylashtirishga xizmat qilmoqda. Kelajakda tizimni yanada modernizatsiya qilish,

raqamlashtirish va ekologik jihatdan toza transport vositalarini keng joriy etish orqali O'zbekiston transport xizmatlari bozorining barqaror rivojlanishi ta'minlanishi mumkin.

. Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, shahar transporti tizimini raqamlashtirishni kengaytirish, yo'nalishlarni optimallashtirish va ekologik toza transport vositalarini joriy etish muhim vazifa sifatida aniqlanadi. Beshinchidan, mintaqaviy va xalqaro transport yo'laklarini rivojlantirish bo'yicha muhokama O'zbekistonning tranzit salohiyatini oshirish, iqtisodiy foyda olish va logistika xizmatlarining kengayishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, yo'laklarning infratuzilmasini rivojlantirish, bojxona jarayonlarini soddalashtirish va multimodal tashishlarni kengaytirish zarurati mavjud.

Muhokama shuni ko'rsatadiki, transport yo'laklarining samarali boshqaruvi mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish, xalqaro savdo aloqalarini mustahkamlash va ish o'rinlarini yaratishda muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.O'zbekiston Respublikasi Transport Vazirligi — yillik statistika va hisobotlar.
- 2.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining transport tizimini rivojlantirishga oid farmon va qarorlari.
- 3.“Transport tizimini rivojlantirish strategiyasi – 2035”.
- 4.Jahon banki — O'zbekiston transport sektori bo'yicha tahliliy hisobotlar.
- 5.Osiyo Taraqqiyot Banki — transport infratuzilmasi rivojlanishi bo'yicha hisobotlar.
- 6.Mustaqil ilmiy maqolalar va statistik ma'lumotlar (2020–2024).
- 7.Transport-logistika bo'yicha ilmiy tadqiqotlar to'plami.

